

УДК 17:177.1

DOI 10.11603/bmbr.2706-6290.2022.4.13168

У. О. Наумова, Л. В. Наумова, І. П. Савченко, Т. І. Крицький, Ю. В. Бойко

Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України

ЕТИЧНІ ПОГЛЯДИ З ЧАСІВ АНТИЧНОСТІ ТА СЬОГОДЕННЯ

Етичні погляди з часів античності та сьогодення

У. О. Наумова, Л. В. Наумова, І. П. Савченко,
Т. І. Крицький, Ю. В. БойкоТернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України

Резюме. У статті наведено погляд на етику стародавніх філософів з кінця VII ст. до н. е. до початку VI ст. н. е. Багато мислителів не лише вирішували філософські проблеми, а й займалися медичною практикою. У розв'язанні моральної проблематики античні греки спиралися на реальний ґрунт людських стосунків і зосереджували увагу на самореалізації творчого потенціалу людини у нинішньому, а не у потойбічному світі. Сам феномен моральності вважався привілеєм людей, оскільки боги – вічно юні, безсмертні, а отже, не переобтяжені необхідністю вибирати вчинки та нести за них моральну відповідальність. Минають тисячоліття, проте питання щодо медичної етики й уміння комунікувати з пацієнтами, залишаються надзвичайно актуальними і досі.

Мета дослідження – розширити та поглибити знання з питань етики Стародавнього світу. Надихнути та мотивувати молодих лікарів до індивідуально-орієнтованого підходу до кожного пацієнта з використанням комунікативних навичок, які беруть свій початок із робіт античних філософів, зокрема Сократа та Аристотеля [1].

Матеріали і методи. Використовуючи пошукові бази даних мережі «Інтернет» і філософські праці з даної тематики, у статті досліджено витoki етики як філософської науки та її розвиток в античній філософії.

Результати. Внесок античних філософів і медиків – греків і римлян – у духовну скарбницю людства не можливо переоцінити. Соціально-політична криза у Стародавній Греції (кінець V – початок IV ст. до н. е.) породила нові напрямки філософської думки. Проблеми космологічного масштабу, пошуки першооснов буття поступилися перед етичними проблемами. У ті часи три основні етичні проблеми перебували у полі зору філософів. Серед них: питання сутності етичних понять: «добро», «справедливість», «чесність», «мужність», «правдивість». Давньогрецький філософ Сократ, який був творцем етики як філософської дисципліни, застосовував філософію для обґрунтування моральних засад людського буття. Саме він розробив метод діалогу, бесіди, який розкриває сутність предмета обговорення й ототожнював щастя з доброчинністю та повчав, що добро варто тробити, лише знаючи, в чому воно... і що знання про відмінність добра і зла робить людей добро-

Ethical views from antiquity to present

U. O. Naumova, L. V. Naumova, I. P. Savchenko,
T. I. Krytskyi, Yu. V. Boyko

I. Horbachevsky Ternopil National Medical University

e-mail: naumova@tdmu.edu.ua

Summary. The article looks at the ethics of ancient philosophers from the end of the 7th century B.C. to the beginning of the 6th century A.D. Many philosophers not only solved philosophical problems, but also engaged in medical practice. In solving moral problems, the ancient Greeks relied on the real ground of human relations and focused attention on the self-realization of a person's creative potential in the present world, not in the afterlife. The very phenomenon of morality was considered as a privilege of people, since the gods are eternally young, immortal, and therefore are not burdened with the need to choose actions and bear moral responsibility for them. Millennia pass, but questions about medical ethics and the ability to communicate with patients remain extremely relevant to this day.

The aim of the study – to expand and deepen knowledge on the ethics of the ancient world. To inspire and motivate young doctors to an individually-oriented approach to each patient using communication skills that originate from the works of ancient philosophers, in particular Socrates and Aristotle.

Materials and Methods. Using search databases of the "Internet" network and philosophical works on this topic; the article examines the origins of ethics as a philosophical science and its development by ancient philosophers.

Results. The contribution of ancient philosophers and physicians – Greeks and Romans – to the spiritual treasury of humanity cannot be overestimated. The social and political crisis in ancient Greece (the end of the 5th – the beginning of the 4th century BC) gave birth to new directions of philosophical thought. Problems of a cosmological scale, the search for the primordial foundations of existence gave way to ethical problems. At that time, three main ethical problems were in the field of view of philosophers. Among them: the question of the essence of the ethical concepts "goodness", "justice", "honesty", "courage", "truthfulness". The ancient Greek philosopher Socrates, who was the creator of ethics as a philosophical discipline, used philosophy to substantiate the moral foundations of human existence. It was he who developed the method of dialogue, conversation, which reveals the essence of the subject of discussion and equated happiness with benevolence and taught that good should be done only knowing what it is...

©У. О. Наумова та ін., 2022

ISSN 2706-6282(print)
ISSN 2706-6290(online)Вісник медичних і біологічних досліджень
Bulletin of Medical and Biological Research

4(14), 2022

чесними. Отож, ті комунікативні навички, які входять сьогодні до кожної методички для студентів, беруть свій початок ще за часів Сократа! Несхитна віра у необхідності морального удосконалення людини, бачення добра та зла і доброчесності як особливого виду знання, без якого не знайти шлях до вищого блага і щастя, – основні засади етичного вчення Сократа. Учень Сократа Антісфен вважав, що доброчесність є необхідною умовою для щастя, а щастя є метою людського життя. А для досягнення доброчесності необхідне не лише бажання, а й наполегливість. Аристотель доповнив, що необхідне ще суспільне виховання, яке формує доброчесність, робить його звичкою і навчає застосовувати загальні моральні норми у повсякденному житті. Етика Аристотеля – вершина античної етики. Саме він ввів термін «етика» і систематизував етичні уявлення і знання. Аристотель розглядав етику як вчення про чесноти, про доброчесність особистості. Метою етики є не пізнання, а вчинки. Етику французький філософ Декарт вважав найвищою і найдосконалішою наукою про мораль, яка ґрунтується на знаннях інших наук і є вищим ступенем мудрості [2].

Висновки. Античні філософи – Сократ, Платон та Аристотель органічно поєднували етику з онтологією і були переконані у тому, що мораль є виявом об'єктивного закону природи. І жити необхідно згідно з доброчесністю, яка розглядалась як безпосередній вияв гармонії з природою [3]. Дві тисячі років віддаляють нас від часу написання трактатів античних філософів, але їй досі залишаються такими необхідними для нашого суспільства такі чесноти етики, як людяність і доброчесність.

Ключові слова: антична медицина; філософія; медична освіта; етика; комунікативні навички; деонтологія.

ВСТУП

Соціально-політична криза у Стародавній Греції (кінець V – початок IV ст. до н. е.) породила нові напрямки філософської думки. Проблеми космологічного масштабу, пошуки першооснов буття поступилися перед етичними проблемами. Сам феномен моральності вважався привілеєм людей, оскільки боги – вічно юні, безсмертні, а отже, не переобтяжені необхідністю вибирати вчинки та нести за них моральну відповідальність. Антична етика була якісно новим етапом культурного розвитку людства [4].

Мета дослідження – розширити та поглибити знання з питань етики Стародавнього світу. Надихнути та мотивувати молодих лікарів до індивідуально-орієнтованого підходу до кожного пацієнта з використанням комунікативних навичок, які беруть свій початок із робіт античних філософів, зокрема Сократа та Аристотеля [1].

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ

Використовуючи пошукові бази даних мережі «Інтернет» і філософські праці з даної тематики,

and that knowledge of the difference between good and evil makes people virtuous. So, those communication skills that are included in every method book for students today date back to the time of Socrates! An unshakable belief in the need for moral improvement of a person, a vision of good and evil and integrity as a special type of knowledge without which one cannot find the way to the highest good and happiness are the main principles of Socrates' ethical teaching. Antisthenes, a student of Socrates, believed that virtue is a necessary condition for happiness, and happiness is the goal of human life. Achieving integrity requires not only desire, but also perseverance. Aristotle added that social education is also necessary, which forms virtue, makes it a habit and teaches to apply general moral norms in everyday life. Aristotle's ethics is the pinnacle of ancient ethics. He was the one who introduced the term "ethics" and systematized ethical concepts and knowledge. Aristotle considered ethics as a teaching about virtues, about the integrity of the individual. The goal of ethics is not knowledge, but actions. The French philosopher Descartes considered ethics to be the highest and most perfect science of morality, which is based on the knowledge of other sciences and is the highest degree of wisdom.

Conclusions. Ancient philosophers: Socrates, Plato and Aristotle organically combined ethics with ontology and were convinced that morality is a manifestation of the objective law of nature. And one should live according to virtue, which was considered as a direct manifestation of harmony with nature. Two thousand years separate us from the time when the treatises of ancient philosophers were written, but still such ethical virtues as humanity and integrity remain so necessary for our society.

Key words: ancient medicine; philosophy; medical education; ethics, communication skills; deontology.

у статті досліджено витоки етики як філософської науки та її розвиток в античній філософії.

РЕЗУЛЬТАТИ Й ОБГОВОРЕННЯ

У ті часи етичні проблеми перебували у полі зору філософів. Серед них: питання сутності етичних понять: «добро», «справедливість», «чесність», «мужність», «правдивість».

Із середовища софістів (мудреців, які навчали інших мудрості та красномовства) вийшов Сократ (469 р. до н. е. – 399 р. до н. е.), який став творцем етики як філософської дисципліни, застосувавши філософію до обґрунтування моральних засад людського буття. Сократ розробив метод діалогу, бесіди, який розкриває сутність предмета обговорення й ототожнював щастя з доброчинністю та повчав, що добро необхідно робити, лише знаючи, в чому воно... і що знання про відмінність добра і зла робить людей доброчесними. Він навіть своєю смертю довів спорідненість його теоретичних засад із способом життя. Несхитна віра у необхідності морального удосконалення людини, бачення добра та зла і доброчесності як особливого виду знання,

без якого не знайти шлях до вищого блага і щастя, – основні засади етичного вчення Сократа.

Глибоке переконання Сократа в існуванні об'єктивної істини означало, що є «...об'єктивні моральні норми, що відмінність між добром і злом не відносна, а абсолютна».

Етична філософія Сократа мала практичний, прикладний характер, оскільки він не бачив сенсу досліджувати те, що не сприяє корисним практичним змінам. Спільним для всіх чеснот, на його думку, є знання: наприклад, мужність полягає у знанні того, як переборювати небезпеку, а справедливість – у знанні того, як дотримуватися божественних і людських законів.

Основа соціально-етичного вчення Платона – ідея держави, яка утверджує і сповідує принцип всезагального підпорядкування. Кожна суспільна верства чітко знає свої доброчесності й культивує їх належною поведінкою та вихованням і самовихованням. Заради суспільного цілого філософ вважає можливим заперечувати особисте. Основою моралі та моральним зразком, за твердженнями Платона, є божество, тому людині варто уподібнюватися Богу, наскільки це можливо. Головне завдання морального виховання полягало в тому, щоб домогтися від громадян добровільного підкорення законам: «... похвала й осуд повинні виховувати людей і робити їх покірними й слухняними тим законам, які будуть видані» [5].

Учень Сократа Антисфен (444 р. до н. е. – 368 р. до н. е.) вважав, що доброчесність є необхідною умовою для щастя, а щастя є метою людського життя. А для досягнення доброчесності необхідне не лише бажання, а й наполегливість. Аристотель доповнив міркування Антисфена: необхідне ще суспільне виховання, що формує доброчесність, робить його звичкою і навчає застосовувати загальні моральні норми у повсякденному житті.

Етика Аристотеля – вершина античної етики. Саме він ввів термін «етика» і систематизував етичні уявлення і знання. Аристотель розглядав етику як вчення про чесноти, про доброчесність особистості. Метою етики є не пізнання, а вчинки. Згідно з Аристотелем, етичні чесноти – це особливий клас людських якостей; вони формуються в результаті такого співвідношення розуму й афектів, коли другі підпорядковуються першим, а це відбувається тоді, коли розум скеровує поведінку людини [6].

Аристотель повчав: «Доброчесність, як і вади, породжуються нами. Отже, якщо від нас залежить, чи здійснювати вчинок, коли він прекрасний, то від нас же – не здійснювати його, коли він ганебний». Отже, від нас залежить, чи бути нам добрими чи поганими. Суспільне життя, на думку філософа, базується на взаємному інтересі людей, що підтримується державою, яка має ошасливлувати своїх громадян [6]. Сенека вважав, що такі чесноти етики, як хоробрість, вірність, поміркованість, людяність і доброчесність породжені досконалим знанням або мудрістю. І благо – це те, з чим поєднана доброчесність. І ніщо не є злом, ані благом саме собою, а лише у його зіставленні з доброчесністю. І відшукавши дорогу до доброчесності, убезпечимо себе від наслідків ударів долі [7].

ВИСНОВКИ

Античні філософи: Сократ, Платон та Аристотель органічно поєднували етику з онтологією і були переконані у тому, що мораль є виявом об'єктивного закону природи. І жити необхідно згідно з доброчесністю, яка розглядалась як безпосередній вияв гармонії з природою.

Дві тисячі років віддаляють нас від часу написання трактатів античних філософів, але й досі залишаються такими необхідними для нашого суспільства чесноти етики, як людяність і доброчесність.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Солопова М. А. Феномен лікаря в античній філософії / М. А. Солопова // *Філософський журнал*. – 2018. – № 2 (9). – С. 5–25.
2. Ancient medicine – a review / E. Zuskin, J. Lipozencić, J. Pucarín-Cvetković [et al.] // *Acta Dermatovenerol. Croat.* – 2018. – Vol. 16 (3). – P. 149–157. PMID: 18812066.
3. Прольгина И. В. Трактат Галена DE INDOLENTIA в контексте моральной философии / И. В. Прольгина // *Філософський журнал*. – 2018. – № 11 (4). – С. 173.
4. Аронов Г. Е. Выдающиеся имена в мировой медицине – Great names in the World History / Г. Е. Аронов, А. А. Грандо, М. Б. Мирский. – К. : РИА «Триумф», 2022. – 495 с.

5. Фоменко Л. Феномен лікаря в античній філософії / Л. Фоменко // *Проблеми гуманітарних наук : зб. наук. праць ДДПУ імені Івана Франка. Філософія*. – 2018. – № 31. – С. 118–134.
6. Сенека. Моральні листи до Луцилія ; переклад Андрія Содомори / Сенека. – Львів : Апіріорі, 2017. – С. 139–145.
7. Дідух В. Д. Філософські засади античної медицини, біології та етики / В. Д. Дідух, Л. В. Наумова, Л. С. Вовчук. – Тернопіль : Медобори, 2021. – С. 67–78.
8. Філософські засади античної науки / В. Д. Дідух, Ю. А. Рудяк, Л. В. Наумова, Ю. В. Бойко. – Тернопіль : Медобори, 2021. – 127 с.

REFERENCES

1. Solopova MA. [Vita brevis: to the interpretation of the first aphorism of Hippocrates]. Philosophical Journal. 2018,2(9): 5-25. Russian.
2. Zuskin E, Lipozencić J, Pucarín-Cvetković J, Mustajbegović J, Schachter N, Mucić-Pucić B, Neralić-Meniga I. Ancient medicine--a review. Acta Dermatovenereol Croat. 2018;16(3):149-57. PMID: 18812066.
3. Prolygina IV. [Galen's treatise DE INDOLENTIA in the context of moral philosophy]. Philosophical Journal. 2018,11;4: 173. Russian.
4. Aronov GE, Grando AA, Mirsky MB, Sorokina TS, Shilinis YuA. Outstanding names in world medicine –Great names in the World History. [Выдающиеся имена в мировой медицине] Ed. prof. Grando AA. Kiev: RIA "Triumph", 2022:495. Russian.
5. Fomenko L. [The phenomenon of the doctor in ancient philosophy. Problems of the humanities]. Collection of scientific works of Ivan Franko State Pedagogical University Issue 31. Philosophy 2013;118-34. Ukrainian.
6. Seneca. Moral letters to Lucilius. [Моральні листи до Луцилія] Translated by Andrew Sodomora. Lviv. Apriori; 2017. Ukrainian.
7. Didukh VD, Naumova LV, Vovchuk LS. Philosophical principles of ancient medicine, biology and ethics. [Філософські засади античної медицини, біології та етики] Ternopil: Medobory; 2021. Ukrainian.
8. Didukh V.D., Rudyak Yu.A., Naumova L.V., Boyko Yu.V. Philosophical foundations of ancient science. [Філософські засади античної науки] Ternopil: Medobory; 2021. Ukrainian.

Отримано 05.09.22